

Beata Gryko-Andrejuk

Białystok

ORCID 000-0001-5852-0231

**Fundacja kościoła i klasztoru
kartuzów w Berezie dokonana
przez Kazimierza Leona Sapiehę****Słowa kluczowe:**

Kazimierz Leon Sapieha, kartuzi, Wielkie Księstwo Litewskie, Bereza, fundacja

Dzieje kartuzów na ziemiach polskich mają dość bogatą literaturę¹. Pierwsze siedziby zakonu św. Brunona powstały na terenach pogranicznych średniowiecznej Polski w Spiszu (1307) oraz nad Dunajcem w Pieninach (1319) – znany jako Czerwony Klasztor, w 1360 r. powstała kartuzja w Grabowie pod Szczecinem, a na przełomie XIV/XV w. w Darłowie². Kolejne placówki po-

¹ H. Gapski, *Rozwój zakonu kartuzów w Europie w czasach nowożytnych. Analiza struktur przestrzenno-czasowych*, w: *Christianitas et cultura Europae. Księga Jubileuszowa Profesora Jerzego Kłoczowskiego*, cz. 1, red. idem, Lublin 1998, s. 272–281; S. Chodyński, *Kartuzi w Polsce*, w: *Encyklopedia kościelna, podług Teologicznej Encyklopedji Wetzera i Weltego z licznymi jej dopełnieniami*, t. 10, red. M. Nowodworski, Warszawa 1877, s. 124; R. Witkowski, *Jerzy Schwengel (1697–1766) – przeor Kartuzji Kaszubskiej i dziejopis Kościoła*, Poznań 2004; R. Witkowski, *Szkice z dziejów kartuzji bereskiej 1648–1831*, „Lituano-Slavica Posnaniensia. Studia historica” 1996, 7, Poznań 1997; M. Popowska, *Rys dziejów kartuzji bereskiej 1648–1831*, „Ateneum Wileńskie” 13, 1938, 1; W. Rewieńska, *Bereza Kartuska. Wybrane rozdziały z antropogeografii miasteczka*, Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego. Prace Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie 8, 1934, 11; R. Witkowski, D. Piramidowicz, *Kościół i klasztor kartuzów w Berezie*, cz. 5, w: *Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej. Kościoły i klasztory dawnego województwa brzesko-litewskiego*, t. 2, Kraków 2014.

² K. Nierzwicki, *Biblioteki kartuzji kaszubskiej oraz jej konwentów filialnych w Berezie Kartuskiej i Gidlach*, Pelplin 2001, s. 13.

wstały w 1423 r. w Legnicy, w 1443 r. w Świdwinie³. Na szczególną uwagę zasługuje kartuzja kaszubska zlokalizowana w okolicach Gdańska (1380–1382), która stała się domem macierzystym dla dwóch konwentów: we wsi Gidle w okolicach Częstochowy oraz w Berezie w Wielkim Księstwie Litewskim⁴. Placówki te przetrwały do początku XIX w. Tytułem wstępu warto przedstawić kilka faktów z historii Berezy Kartuskiej, m.in. w jaki sposób znalazła się w posiadaniu Sapiehów. Bereza nad rzeką Jasiołdą to miasto w województwie brzeskim⁵. Pierwszą świątynią w Berezie ufundowało małżeństwo Hamszejów w 1477 r.⁶ Jan Wiesztortowicz Hamszej tytułował się panem na Berezie i Zdzitowie⁷. W 1612 r. Jan Pawłowicz Hamszej sprzedał Berezę Lwu Sapieże, kanclerzowi Wielkiego Księstwa Litewskiego⁸, następnie w 1617 r. Berezę kupił od kanclerza Marcin Niemiera, chorąży mielnicki⁹. Z uwagi na problemy finansowe Niemiera w 1617 r. zmuszony został do sprzedaży Berezy, a na kupno za kwotę za 24 tys. złp zdecydował się ponownie Lew Sapieha¹⁰. Jako właściciel Berezy zadbał on o dodatkowe uposażenie kościoła katolickiego, który na krótko został przejęty przez kalwinów i w roku 1600 ponownie wrócił do katolików. Lew Sapieha w 1620 r. przekazał na funkcjonowanie kościoła cztery włóki we wsi Lewoszki, zwane Trojanowszczyzna¹¹. Bereza zgodnie z ostatnią wolą kanclerz przypadła jego najstarszemu synowi Janowi Stanisławowi¹². Wraz z bezpotomną śmiercią Jana Stanisława jedynym spadkobiercą ogromnych dóbr został najmłodszy syn Lwa – Kazimierz Leon Sapieha¹³.

W tym miejscu warto krótko przedstawić postać fundatora kartuzji w Berezie. Kazimierz Leon urodził się 15 lipca 1609 r. Jego matką była druga żona Lwa – Elżbieta (Halszka) Radziwiłłówna¹⁴. Był on gruntownie wykształcony,

³ Ibidem, s. 14.

⁴ Ibidem.

⁵ SGKP, t. 1, Warszawa 1880, s. 140.

⁶ W. Rewieńska, op. cit., za: <http://sources.ruzhany.info/o68a.html>.

⁷ W. Wijuk-Kojałowicz, *Herbarz szlachty Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Kraków 1905, s. 208.

⁸ *Kazimiero Leono Sapiegos archyvo inventorine knyga (1647/1648 m.)*, oprac. D. Antanavicius, A. Baliulis, Vilnius 2014, s. 42.

⁹ W. Rewieńska, op. cit., za: <http://sources.ruzhany.info/o68a.html>.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

¹² Lew Sapieha zmarł w 1633 r. *Testament Lwa Sapiehy, wojewody wileńskiego i hetmana wielkiego*, w: *Sapiehowie. Materiały historyczno-genealogiczne i majątkowe*, t. 1, Petersburg 1890, s. 13.

¹³ A. Rachuba, *Sapieha Kazimierz Leon (1606–1656)*, PSB, t. 35, Warszawa–Kraków 1994, s. 35.

¹⁴ *Sapiehowie. Materiały*, t. 1, s. 13.

początkowo kształcił się w Akademii Wileńskiej, a potem naukę kontynuował na uczelniach zagranicznych: w Monachium, Ingolstadsie, Lowanium, w Bolonii i Padwie. Po powrocie z zagranicznych edukacji w 1631 r. Sapieha został w wieku 22 lat sekretarzem Zygmunta III, a następnie pisarzem litewskim. Kolejny awans na podkanclerstwo otrzymał na sejmie 6 marca 1645 r. Kazimierz Leon Sapieha przez całe życie pozostawał w przyjaźni z królem Władysławem IV, który był gościem w jego domu¹⁵. W 1648 r. król mianował Kazimierza Leona jednym z czterech egzekutorów jego testamentu, co może świadczyć o bliskich relacjach, jakie łączyły magnata i panującego¹⁶. Podkanclerzy pozostawał również w zażyłości z następcą Władysława IV, Janem Kazimierzem. Kazimierz Leon Sapieha posiadał silną pozycję zarówno na Litwie, jak i na dworze królewskim, należał do grona trzech pierwszoplanowych polityków litewskich obok Albrychta Stanisława Radziwiłła i Janusza Radziwiłła¹⁷. Był również aktywnym uczestnikiem kampanii wojennych. W czasie buntów chłopskich i zagrożenia kozackiego wystawił armię do obrony twierdz w Starym Bychowie i Lachowiczach¹⁸. Kazimierz Leon brał także czynny udział podczas wyprawy pod Zbaraż. W trakcie przeprawy przez Strypę (15 VIII 1649 r.) omal nie zginął, ponosząc dotkliwe straty¹⁹. Wraz z kanclerzem koronnym Jerzym Ossolińskim (17 VIII 1649) prowadził rokowania pokojowe z Tatarami, a także z Kozakami (18–19 VIII 1649), zakończone podpisaniem ugody²⁰. W 1651 r. brał udział w bitwie pod Beresteczkiem²¹. W czasie „potopu szwedzkiego” dochował on wierności Janowi Kazimierzowi. Jego bezpotomna śmierć 19 stycznia 1656 r. doprowadziła do wygaśnięcia czerejskiej linii Sapiechów.

W trakcie swoich europejskich podróży Kazimierz Leon Sapieha mógł zetknąć się z zakonem kartuzów. W 1638 r. przebywał w Gdańsku jako członek komisji regulującej cło portowe, wówczas również mógł mieć kontakt z pustelniczym zakonem²². W 1646 r. przebywał w kartuzji kaszubskiej, w związku z powitaniem na

¹⁵ BPAU-PANKr. 7852, k. 56, Władysław IV do Kazimierza Leona Sapiechy z Warszawy 29 Octobra MDCXLV.

¹⁶ A. Rachuba, op. cit., s. 33; D. Piramidowicz, *Feniks świata litewskiego. Fundacje i inicjatywy artystyczne Kazimierza Leona Sapiechy (1606–1656)*, Warszawa 2012, s. 37.

¹⁷ M. Sawicki, *Stronnictwo dworskie w Wielkim Księstwie Litewskim w latach 1648–1655*, Opole 2010, s. 189–212.

¹⁸ A. Rachuba, op. cit., s. 33.

¹⁹ *Sapiehowie. Materiały historyczno-genealogiczne i majątkowe*, t. 2, Petersburg 1891, s. 30.

²⁰ A. Rachuba, op. cit., s. 34.

²¹ *Sapiehowie. Materiały*, t. 2, s. 31.

²² M. Popowska, op. cit., s. 52–53.

granicy państwa Marii Ludwiki w imieniu króla Władysława IV²³. Sapiehę mógł zaintrygować pustelniczy styl życia kartuzów. Jako pierwszą lokalizację nowej placówki proponował okolice Wilna, następnie wskazywał na Szydłowice. Kartuzi potrzebowali odludnego miejsca w pobliżu rzeki z uwagi na fakt, że byli jaroszami, w związku z tym potrzebowali zaopatrzenia w ryby. Ostatecznie zdecydowano się na okolice Berezny nad rzeką Jasiołdą. Z wyborem miejsca związana jest legenda, jakoby w trakcie polowania w okolicach Jasiołdy, podążając za skomleniem psów, Kazimierz Leon zbłądził i miał wówczas ujrzeć na drzewie wizerunek krzyża świętego, co stało się przyczynkiem do ufundowania w tym miejscu klasztoru²⁴.

Powołanie nowej fundacji klasztoru kartuzów w Berezie było długotrwałym procesem formalnoprawnym, zwłaszcza że nie było wcześniej wypracowanych procedur, a klasztor kartuzów był pierwszym na terenie Wielkiego Księstwa Litewskiego. Zanim doszło do wystawienia aktu fundacyjnego, należało dopełnić kilku formalności, uzyskać zgodę lokalnego biskupa, przeprowadzić wizytację miejsca, gdzie miałby powstać nowy konwent, uwzględniając istniejące w okolicy ciekły wodne. Następnie przybywali zakonnicy, fundator rozpoczął budowę kościoła i klasztoru, wystawiano akt fundacyjny, a ostatnim elementem całej fundacji była konsekracja świątyni.

Pierwsze nadania Kazimierza Leona Sapiehy dla kartuzów datuje się już na 1635 r. Z dokumentu wystawionego 27 stycznia 1650 r. wynika, iż biskup łucki i brzeski Andrzej Gembicki transumował i potwierdził dokument Jana II Kazimierza, który uczynił to samo z dokumentem fundacyjnym Kazimierza Leona Sapiehy dekretem z 1635 r., na rzecz klasztoru kartuzów reguły św. Brunona w Berezie²⁵. W 1646 r. Kazimierz Leon prowadził korespondencję z przeorem kartuzów z Raju Maryi Filipem Bolmanem dotyczącą nowej fundacji²⁶. W omawianym akcie fundacyjnym również znajdujemy odniesienie się Kazimierza Leona do tego, iż inicjatywa sprowadzenia kartuzów na ziemię Wielkiego Księstwa Litewskiego była znacznie wcześniejsza niż powstanie dokumentu fundacyjnego: „przeto dawno być umyśliło w majątności mej ojczystej Berezny nazwanej w województwie brzeskim leżącej de nova wprowadzić ojców wielebnych Kartuzów

²³ K. Kognowicki, *Życia Sapiehów i listy od monarchów. Książąt i różnych panujących do tychże pisane*, t. 3, Warszawa 1792, s. 91; *Sapiehowie. Materiały*, t. 2, s. 26–27.

²⁴ M. Rozanów, *Klasztor kartuzów w miasteczku Bereznie. Mało znany zabytek Polesia*, „Tygodnik Ilustrowany” 1930, nr 2, s. 26; M. Popowska, op. cit., s. 54.

²⁵ Lietuvos Nacionalinė Martyno Mažvydo Biblioteka (dalej: LNMMB), F 101-71, k. 1–2.

²⁶ Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника (dalej: LNNBU), F 103, dz. I, teka X: Filip Bolman do Kazimierza Leona Sapiehy, 26 XI 1646.

Ordo Sanctae Brunonis”. W czerwcu 1648 r., w obecności nuncjusza apostolskiego Giovanniego de Torres i biskupa łuckiego Andrzeja Gembickiego, nastąpiło uroczyste wmurowanie kamienia węgielnego pod budowę nowego zgromadzenia zakonnego²⁷. Biskup łucki i brzeski Andrzej Gembicki w liście datowanym na 6 sierpnia 1648 r. wydał zezwolenie na sprawowanie nabożeństw²⁸. Podkanclerzy 1 września 1648 r. roborował tylko fundusz kartuzji bereskiej w słonimskim sądzie kapturowym²⁹. Zaangażowanie Kazimierza Leona Sapiechy w działania wojenne opóźniło sporządzenie inwentarza całej posiadłości bereskiej. W 1650 r. na sejmie warszawskim aprobowano fundusz, który został wpisany do akt kancelarii Wielkiego Księstwa Litewskiego³⁰. W 1653 r. nadania dla kartuzów zostały potwierdzone na sejmie warszawskim³¹. Na długotrwały proces powstawania i zatwierdzenia fundacji mogła mieć wpływ nie tylko sytuacja polityczna w kraju, ale również reguły zakonne, które nakazywały zakładanie fundacji dopiero po zabezpieczeniu podstaw ekonomicznych.

Pierwszym przeorem kartuskim został Jan Hagen. Potencjał ekonomiczny klasztoru, uwzględniając nadane dobra, a także zapis testamentowy w wysokości 30 tys. florenów był duży³². Patrocinium klasztoru i kościoła bereskiego zostało poświęcone krzyżowi świętemu, które wprost odnosiło się do hasła kartuzów *Stat Crux Dum Volvitur Orbis*. Kolejny tytuł kościoła był poświęcony św. Józefowi i św. Kazimierzowi, co ma bezpośredni związek z osobą fundatora. Kazimierz Leon utrzymywał kontakty z kartuzami z Berezy, przede wszystkim z przeorem Janem Hagenem, a także z kartuzją gdańską³³. Nadzorem nad budową eremu zajęli się Ka-

²⁷ M. Popowska, op. cit., s. 54–55; P. Czaplewski, *Kartuzja kaszubska*, Gdańsk 1964, s. 39–40; R. Witkowski, *Szkice z dziejów kartuzji bereskiej...*, s. 83; A.J. Baranowski, *Między Rzynnem a Wilnem. Magnackie fundacje sakralne w Wielkim Księstwie Litewskim w czasach kontrreformacji na tle polityki dynastycznej w Europie Środkowej*, Warszawa 2006, s. 225.

²⁸ BK 105, *Historiae centum Annorum Carthusiae Crucis prope Berezam im Lithuania*, 1748.

²⁹ Vilniaus universiteto biblioteka (dalej: VUB), F 4 (A 68-A-69), Kopia aktu fundacji Berezy Kartuskiej.

³⁰ BK PAN 105, *Historiae centum Annorum Carthusiae Crucis...*, k. 21v–22 r.

³¹ „Lubo fundacja pomienionych Oyców kartuzów przez Wiel: niegdy Kazimierza Leona Sapiechę *aucta et dotata* konstytucją anni 1653 jest aprobowana. Że jednak Wielmożny Podkanclerzy po zaszej konstytucji dla lepszej wygody pomienionych Oyców dwie wioski nabywszy przydał, tedy one do teżej fundacji pomienionym Oycom inkorporujemy, y mocą tego sejmu stwierdzamy (*salvis oneribus Reipublicae*) reasumując konstytucję anni 1667 klasztorem wszystkim w Koronie y W. X. Lit. służącą”. Zob. VL 5, wyd. J. Ohryzko, Petersburg 1860, s. 89.

³² K. Kognowicki, op. cit., s. 263.

³³ LNNBU, F 103, dz. I, teka XI: J. Hagen do K.L. Sapiehy, 21 II 1649, k. 6; F. Bolman przeor kartuzów gdańskich do K.L. Sapiehy, 14 V 1649, k. 20; J. Hagen do K.L. Sapiehy, Bereza,

sper Cochelius³⁴. Budowniczym i być może autorem projektu był nieznan z nazwiska Włoch³⁵. Ostatnie badania wskazują, iż za realizację niektórych elementów wyposażenia był odpowiedzialny Wilhelm Richter, znany gdański rzeźbiarz i budowniczy epoki baroku. Był on autorem sześciu kamiennych portali przeznaczonych do pałacu Sapiehy w Wilnie, jak również dwóch sarkofagów dla fundatora i jego żony oraz herbu na kościół w Berezie³⁶. Niestety Kazimierzowi Leonowi nie dane było oglądać dzieł Richtera, gdyż zmarł przed ukończeniem prac dekoratorskich.

Budowa kartuzji przypadała na trudną sytuację polityczną, jednak – jak czytamy w kronice klasztornej – nie poniosła większych strat³⁷. Kazimierz Leon pragnął, aby klasztor bereski stał się rodzinną nekropolią Sapiehów linii czerejsko-różańskiej, jego życzeniem było spocząć w kościele kartuzów w Berezie, jednak z uwagi na trwające prace budowlane nie mogło to być zrealizowane³⁸. Dnia 4 maja 1764 r. miał miejsce kolejny pochówek Kazimierza Leona Sapiehy, drewnianą trumnę umieszczono wówczas w nowej cynowej i ponownie zamurowano w tym samym miejscu³⁹. W bereskim mauzoleum został również pochowany Paweł Jan, hetman wielki litewski i wojewoda wileński, główny spadkobierca Kazimierza Leona. Na doczesne szczątki przedstawicieli rodu Sapiehów przeznaczona była krypta pod kaplicą św. Brunona.

Klasztor kartuzów w Berezie był najprawdopodobniej jedynym w Wielkim Księstwie Litewskim założeniem zbudowanym na niezagospodarowanym wcześniej terenie o charakterze twierdzy⁴⁰. Zgodnie z regułą zakonną w konwencie

11 II 1650, k. 61; J. Hagen do K.L. Sapiehy, 24 II 1650, k. 66; J. Hagen do K.L. Sapiehy, Bereza, 22 III 1650, k. 72; J. Hagen do K.L. Sapiehy, Bereza, 7 X 1650, k. 89; Kartuzianie do K.L. Sapiehy, Bereza, 26 VI 1653, k. 128.

³⁴ LNNBU, F 103, dz. I, teka XI: Casper Cochelius do Kazimierza Leona Sapiehy, 12 X 1648, k. 1; C. Cochelius do K.L. Sapiehy, Bereza, 2 VII 1650, k. 71.

³⁵ BK 105, *Historiae centum Annorum Carthusiae Crucis...*, k. 19r.

³⁶ D. Piramidowicz, op. cit., s. 305.

³⁷ BK 105, *Historiae centum Annorum Carthusiae Crucis...*, k. 15r.

³⁸ K. Kognowicki, op. cit., s. 263: „Ciało moje grzeszne, lubo życzę, aby po śmierci mojej w kościele Kartuzów Bereskich, w ścianie przy wielkim ołtarzu złożone i zamurowane być mogło, jednak jeśliby nie było tak prędko perfectum kościoła tego opus, w Wilnie w kościele Świętego Michała, w grobie Rodzica i Braci i Małżonki mej Paniej Fiedory Krystyny hrabianki z Tarnowa, ma być pogrzebione, bez pompy i kosztów wszelkich, prędko po zejściu moim”.

³⁹ Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі ў г. Гродна, нг 1-6-1937, Odkrycie grobów Sapiehów przy rozbiórce kościoła w Berezie, 1869, k. 43r-43v; K. Kognowicki, *Życia Sapiehów...*, t. 3, s. 253-254.

⁴⁰ A. Dziarnowicz, *Kartuzja bereska jako memorandum Sapiehów: badania archeologiczne na terenie klasztoru*, „Podlaskie Zeszyty Archeologiczne” 2009, 5, s. 239-270.

musiała znajdować się biblioteka. Księgozbiór przed kasatą liczył 2304 woluminy, ponadto 97 ksiąg liturgicznych znajdowało się w kościelnej zakrystii⁴¹. Po kasacie zbiory biblioteczne uległy rozproszeniu i zniszczeniu⁴². Carski ukaz z 28 sierpnia 1831 r. spowodował likwidację klasztoru, a ostatni zakonnicy opuścili Berezę w 1834 r.⁴³

Wizytacja kościoła i klasztoru w Berezie przeprowadzona w 1830 r. w szczególności opisuje stan kompleksu tuż przed mającą nastąpić kasatą⁴⁴. Ze sporządzonego dokumentu wynika, iż w trakcie wizytacji w posiadaniu klasztoru był zapis funduszowy wystawiony przez Kazimierza Leona Sapiechę, który sporządzony był po łacinie.

Wraz z powstaniem zgromadzenia kartuzi rozpoczęli w 1648 r. spisywać kronikę klasztoru. Manuskrypt z XVII w. zatytułowany *Historiae Centum Annorum Cartusiae S. Crucis Prope Berezam in Lithuania Sita* przedstawia stuletnią historię zakonu. Dziś po dawnej świetności kompleksu klasztornego pozostało niewiele – fragmenty muru, bramy wjazdowej.

Prezentowany dokument fundacyjny stanowi bezcenne źródło nie tylko do historii miasteczka czy ziemi brzeskiej, ale przede wszystkim do historii zgromadzenia kartuzów w Rzeczypospolitej. Akt fundacyjny jest interesującym źródłem do prowadzenia badań prozopograficznych. Choć w analizowanym dokumencie fundacyjnym nie są wymienieni świadkowie przywileju, to jednak ze zbioru *Historiae centum Annorum* wiadomo, iż byli to: Jerzy Tyszkiewicz, biskup wileński, Andrzej Leszczyński, kanclerz wielki koronny, prymas, Krzysztof Chodkiewicz, wojewoda wileński, Jerzy Karol Hlebowicz, wojewoda smoleński, Aleksander Ludwik Radziwiłł, ordynat nieświeski, marszałek Wielkiego Księstwa Litewskiego, Gedeon Michał Tryzna, podskarbi wielki litewski. W tym miejscu warto zadać pytanie: dlaczego Sapiecha zdecydował się właśnie na te osoby? Być może miało to podnieść rangę dokumentu, zwłaszcza że fundacja zakonu kartuzów była pierwszą tego typu w Wielkim Księstwie Litewskim. Udział w akcie fundacyjnym najwyższych rangą senatorów duchownych i świeckich w Rzeczypospolitej świadczy o doniosłości tego dokumentu. Jednocześnie jest to akt prawny, w którym występują osoby kompetentne (duchowne) powołujące do istnienia nową

⁴¹ K. Nierzwicki, op. cit., s. 277.

⁴² Ibidem, s. 313–320.

⁴³ R. Witkowski, *Szkice z dziejów...*, s. 115.

⁴⁴ Lietuvos mokslų akademijos vrublevskių biblioteka, F 43-5690, Wizytacja kościoła i klasztoru kartuzów w guberni grodzieńskiej w powiecie prużańskim położonego o wiorstę od miasteczka Bereza 1830 r., k. 41.

instytucję kościelną. Zastanawiający jest udział Krzysztofa Chodkiewicza, wojewody wileńskiego, który choć niewątpliwie cieszył się względami królewskimi, na co wskazują jego awanse urzędnicze, w tym na najwyższy świecki w hierarchii litewskiej urząd wojewody wileńskiego, to raczej nie łączyły go przyjazne kontakty ani z Sapiehami, ani z Radziwiłłami, albowiem z obu rodami procesował się o dobra⁴⁵. Aleksander Ludwik Radziwiłł, podobnie jak Kazimierz Leon, należał do bliskiego otoczenia królewicza Władysława, popierał jego kandydaturę do tronu⁴⁶. O bliskich relacjach z dworem królewskim świadczy również fakt zawarcia małżeństwa przez Radziwiłła z dwórką królowej, Lukrecją Marią Strozzi⁴⁷. Ponadto ordynat nieświeski był spowinowacony z fundatorem, którego siostra Anna Sapieżanka była żoną jego brata Albrychta Władysława Radziwiłła. Natomiast Gedeon Michał Tryzna należał do stronnictwa zarówno sapieżyńskiego, jak i królewskiego⁴⁸.

Podstawą edycji jest kopia dokumentu fundacyjnego, który znajduje się w Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego pod sygnaturą F 4 (A 68-A-69). Kopia aktu fundacyjnego została spisana w języku polskim. Kolejna kopia dokumentu fundacyjnego, spisana po łacinie, znajduje się w zbiorze *Historiae Centum Annorum*. Obie kopie dokumentu w swoim przekazie są bardzo zbliżone, o wyborze kopii sporządzonej w języku polskim zdecydowała przede wszystkim przystępność tego tekstu. Oryginał aktu fundacyjnego, o ile istnieje, okazał się niedostępnym.

Prezentowany dokument fundacyjny można podzielić na kilka części. Część pierwsza to *Inwokacja*, która zazwyczaj odnosi się do wezwania Boga – *W Imię Trójcy Przenajświętszej Boga Ojca Syna i Ducha Świętego Amen*. W następnej części dokumentu następuje arenga, która zawiera motyw wystawienia dokumentu. Chociaż ten termin odnosi się głównie do dokumentów średniowiecznych, to był stosowany również do dokumentów, których charakter miał być wieczysty⁴⁹ –

A że rozszerzenie Kościoła Świętego Powszechnego Rzymskiego Matki Naszej,
która mnie w prawdziwej wierze świętej *genius et educavit* barzę być potrzebna ile

⁴⁵ M. Sawicki, op. cit., s. 69; L. Podhorodecki, *Dzieje rodu Chodkiewiczów*, Warszawa 1997, s. 114–119.

⁴⁶ J. Jaroszek, *Radziwiłł Aleksander Ludwik (1594–1654)*, PSB, t. 30, Wrocław 1987, s. 150–155.

⁴⁷ Ibidem. Stosunki Radziwiłła z królem od 1646 r. uległy pogorszeniu, gdy ten nie poparł planów królewskich wojny z Turcją.

⁴⁸ M. Sawicki, op. cit., s. 69; J. Dziegielewski, *Izba poselska w systemie władzy Rzeczypospolitej czasów Władysława IV*, Warszawa 1990, s. 128.

⁴⁹ B. Sosnowski, *Geneza, rola i cechy preambuły w aktach prawnych*, „Zeszyt Studencki Kół Naukowych Wydziału Prawa i Administracji UAM”, 2016 (6), s. 210.

tych czasów, których wzmagają się herezje na wszystką Rzeczypospolitą *iratum numeli* obróciły za czym suffragia ludzi SS zakonników do ubłagania Pańskiego pożyteczna być rozumiem przeto dawno być umyśliło w majątności mej ojczystej Berezy nazwanej w województwie brzeskim leżącej *de nona* wprowadzić ojców wielebnych Kartuzów Ordo Sanctae Brunonis.

Kolejnymi elementami dokumentu fundacyjnego są:

Narracja – czyli przedstawienie okoliczności, które towarzyszyły sporządzeniu dokumentu fundacyjnego:

Staralem się zacząć fundację z pilnością przywieźć do skutku i porządku swego nadawszy na mię i drugą majątność Busiacz w powiecie słonimskim leżącą od JM Pana Przesławskiego nabytą ze dwiema wsiami należącymi do majątności mej Kosowa w tym że powiecie słonimskim leżącymi Milejki i Zamojciaki nazwanemi włók sześćdziesiąt gruntu mającymi, lecz iż w Ojczyźnie też interregnum jako i zamieszania insolentia rebellium wojska zaporoskiego nastąpiły i do wykonania skutecznego intencji mej i funduszu do tego skruszenia przeszkodziły. Przeto ja in casum odmiany jakiej osobliwą przyznaną w roku tysiąc sześćsetnym czterdziestym ósmym miesiąca Septembra pierwszego dnia sądu capturowego słonimskiego dałem był na roburacją Funduszu tego wielebny Ojcom Cartuzom, w którym czasie nim do przyznania ostatniego przyszło.

Dyspozycja – wola wystawcy stworzenia nowego stanu prawnego z formułą perpetuacyjną:

przeorowie tego konwentu na odebranie tej fundacji dóbr zesłani spokojnie według dawnych praw granic i używać wiecznie trzymając, dochody, prowenta wszelkie brać i na pożytek tych osób czternastu a nie mniejszej liczby zakonników konwentu przeze mnie fundowanego obracać bez żadnej tak ode mnie samego jako i successorów moich przeszkody mają i mieć będą.

Informacja o zwołaniu zgromadzenia i dokonaniu akcji prawnej:

W krzywdach jeśli by jaka od kogo temu conventowi w dobrach ode mnie fundowanych teraz i na potom być pokazywały się tedy już *protectionis* po śmierci mej Jaśnie Wielmożnemu Panu Pawłowi Sapieże wojewodzie witebskiemu,

a po nim jego synowi starszemu *quo deficiente sine maseula ad proximioem* z linii naszej po mieczu ma należeć.

W przeciwieństwie do dokumentów fundacyjnych wystawianych przez Lwa Sapiehę, Kazimierz Leon nie odniósł się do tzw. *sankcji negatywnej*, czyli groźby ukarania osób przeciwstawiających się postanowieniom dokumentu. Natomiast standardowym elementem dokumentów fundacyjnych pozostaje *datacja actum*, tj. określenie miejsca i czasu przeprowadzenia akcji prawnej:

w roku tysiąc sześcietnym czterdziestym ósmym miesiąca Septembra pierwszego dnia sądu capturowego słonimskiego dałem był na roburacją Funduszu tego wielebnym Ojcom Cartuzom, w którym czasie nim do przyznania ostatniego przyszło.

Ostatnie części składowe to *koroboracja*, oficjalne potwierdzenie dokumentu – „nadaję ten list mój fundacyjny zapis z pieczęcią i z podpisem ręki mojej”. A także *lista świadków*, czyli spis osób, które potwierdzały wystawienie dokumentu. Jak już wcześniej wspomniano, kopia prezentowanego dokumentu fundacyjnego nie zawiera listy świadków.

Dokument fundacyjny Kazimierza Leona Sapiehy doskonale dowodzi tego, iż mimo całkowitego zniszczenia pierwszego na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego klasztoru kartuzów pamięć o tej fundacji pozostała. Został on przygotowany do druku na podstawie *Instrukcji wydawniczej dla źródeł nowożytnych* z pewnymi modyfikacjami, zachowane zostały w tekście wielkie litery, nawet gdy słowo z reguły pisze się małą literą, co pozwoliło lepiej oddać symboliczną warstwę dokumentu⁵⁰.

⁵⁰ *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, red. K. Lepszy, Wrocław 1953.

Kopia aktu fundacyjnego Berezy Kartuskiej z 1651 r.⁵¹

1651

W Imię Trójcy Przenajświętszej Boga Ojca Syna i Ducha Świętego Amen

Ja Kazimierz Leon Sapieha Podkanclerzy Wielkiego Księstwa Litewskiego słonimski, wołpieński, luboszański, rohaczewski ze starostw administrator ekonomii brzeskiej. Kiedy ja wielkie dobrodziejstwa bożej szcudrobliwie nadane mnie talenta rozważam, kiedy ustawiczna ręki jego miłosiernej *protectia* nad sobą *grata prosequer recoloratione* do powinności mojej należy tą rzecz bydz rozumiem, abym tak za żywota mego powierzonom szafował dobrami jako *in ermentum* i Dusza moja przy pokucie świętej za obrazy majestatu Bożego nabywał wiernej pomocy. A że rozszerzenie Kościoła Świętego Powszechnego Rzymskiego Matki Naszej, która mnie w prawdziwej wierze świętej *genius et educavit* barzo być potrzebna ile tych czasów, których wzmagają się herezje na wszystką Rzeczypospolitą *iratum numeli* obróciły za czym suffragia ludzi SS zakonników do ubłagania Pańskiego pożyteczna być rozumiem przeto dawno być umyśliło w majątności mej ojczystej Berezy⁵² nazwanej w województwie brzeskim leżącej *de nova* wprowadzić ojców wielebnych Kartuzów Ordo Sanctae Brunonis. Jakoż jeszcze żeby wota świętej pamięci Króla Władysława Czwartego *accedente consensum* Jaśnie Wielmożnego Jego Mość księdza Andrzeja Gembickiego biskupa łuckiego⁵³ *mediante autoritate et praesentia* Jaśnie Oświeconego Jego Mość księdza Jana de Torres⁵⁴ arcybiskupa adrianopolitańskiego Świętej Stolicy Apostolskiej Nuncjusza, od którego pierwszy kamień na kościół pod tytułem Krzyża Świętego i patronów św. Kazimierza i św. Józefa założony jest w tej majątności. Staralem się zaczął fundację z pilnością przywieść do skutku i porządku swego nadawszy na nią i drugą majątność Busiacz⁵⁵ w powiecie słonimskim leżącą od Jego Mościa Pana Przesławskiego⁵⁶ nabytą ze dwiema wsiami należącymi do majątności mej Kosowa⁵⁷ w tym że po-

⁵¹ VUB F. 4 (A 68-A-69).

⁵² Bereza, miasto w obwodzie brzeskim.

⁵³ Andrzej Gembicki, biskup łucki w latach 1638–1654.

⁵⁴ Jan de Torres, nuncjusz papieża Innocentego X w Polsce w latach 1645–1652.

⁵⁵ Właściwie Busiaż, wieś w powiecie słonimskim.

⁵⁶ Osoba niezidentyfikowana.

⁵⁷ Kosów, miasteczko w powiecie słonimskim nad rzeką Hrywdą.

wiecie słonimskim leżącymi Milejki⁵⁸ i Zamojciaki⁵⁹ nazwanemi włók sześćdziesiąt gruntu mającymi, lecz iż w Ojczyźnie też *interregnum* jako i zamieszania *insolentia rebellium* wojska zaporoskiego nastąpiły⁶⁰ i do wykonania skutecznego intencji mojej i funduszu do tego skruszenia przeszkodziły. Przeto Ja *in casum* odmiany jakiej osobliwą [–] ⁶¹ przyznaną w roku tysiąc sześćsetnym czterdziestym ósmym miesiąca Septembra pierwszego dnia sądu capturowego słonimskiego dałem był na roburacją Funduszu tego wielebnym Ojcom Cartuzom, w którym czasie nim do przyznania ostatniego przyszło. Nabyłem jeszcze i przykupiłem piątą część od Jej Mość Paniej Maryny Łoknickiej Franciszkowej Umiastowskiej⁶² i synów jej JM Pana Franciszka cześnika⁶³ i Pana Jerzego pisarza grodzkiego brzeskiego Umiastowskich⁶⁴ i małżonek⁶⁵ ich do tejeże majątności mojej Berezy wiecznym prawem, zaczym teraz przywdzieć do skutku *quia et proposita mea* odejmując tę wszystką majątność moją ojczystą i nabytą wyż pomienioną to jest lasy, dwory, Bereza i Busiacz z budowaniem przysiedleniem folwarkami, stawami, młynami, sadzawkami, rzekami, rzeczkami z gruntami, łąkami, z puszczą, lasami, gajami z łowy zwierzynami, bobrowemi z miastem i mieszczany z poddanyimi z ich majątnością i wszystką powinnością z karczmami, arędami tymi że, ze wszystkimi pożytkami i przychodami. Tak jako mająstwa obiednie części ojczyste i kupne Bereza, Busiacz i wsi od Kosowa do nich przyłączone z folwarkami kupna w dzierżeniu przeszłych antecessorów moich i moich z dawnych czasów w granicach, miedzach i pożytkach miały i teraz się mają, najmniejszej części nie wyłączając oprócz do żywocia Jej Mości Paniej Umiastowskiej, które osobliwym prawem na pewnych gruntach i dworze warowanie jest. A po żywocie Jej Mości i tę częśći wiecznym prawem przyłączając i zjednując z Kościołem Rzymskim i z Cerkwiami greckiej w unii będącego nabożeństwa z *Collatorstvem* i *ius patronatus* tak do kościoła jako i do cerkwie należy tym w Bodze Wielebnym Ich Mościom ojcom Kartuzom Ordinis Sanctae Brunonis na osób czternaście zakonników konwentu *alias de nova* fundując Ich Mościom konwent zapisane, wiecznej i nigdy nie odzownemi czasy dając, darując sprawy wszystkie na tę majątności służące do rąk Ich Mościów oddawszy

⁵⁸ Mileiki, wieś w powiecie słonimskim w gminie Kosów.

⁵⁹ Zamociajki, wieś w gminie Kosów.

⁶⁰ Chodzi tutaj o śmierć króla Władysława IV, która nastąpiła 20 V 1648 r., oraz o powstanie Bohdana Chmielnickiego.

⁶¹ słowo nieczytelne.

⁶² Maryna Łoknicka Umiastowska, żona Franciszka, pisarza grodzkiego brzesko-litewskiego.

⁶³ Franciszek Umiastowski, syn tejeże.

⁶⁴ Jerzy Umiastowski, pisarz grodzki brzeski, syn tejeże.

⁶⁵ Niezidentyfikowane małżonki.

II. 1. Napoleon Orda, Bereza Kartuska

Źródło: *Album widoków historycznych Polski*, Gdańsk 1991, s. 92.

w intronizację przez Generała spisawszy na inwentarz dwory, folwarki, miasteczko i poddane poddałem i ustąpiłem. Mają i powinni będą IchM ojcowie Kartuzowie pewną liczbę zakonników osób czternaście, a nie mniej w tym konwencie przeze mnie fundowanym za wstawieniem onego obecnie residować wiecznymi czasami i lubo rozumiem że wielebni ojcowie z pobożności świętej jako za żywota mego, tak i *post fata* błagać majestat Boski i te *dewotiae suffragia* jako najczęściej za dusze moją, małżonki mej⁶⁶, rodziców i braci naszej odprawować będą, które kościół Boży za umarłe czynił *in expiationem delictorum* nakazane, osobliwie jednak aby *anniversationi dies* śmierci rodzica mego Świętej Pamięci Pana Leona Sapiehy wojewody wileńskiego hetmana wielkiego Wielkiego Księstwa Litewskiego⁶⁷, matki mojej księżnej Elżbiety Radziwiłłówny Sapieżyny⁶⁸ siedemnastego octo-

⁶⁶ Teodora Krystyna Tarnowska Sapieżyna (1625–1652), córka Joachima Tarnowskiego (1571–1652), wojewody wendeńskiego, a następnie paulina w Częstochowie, i Anny Firlej.

⁶⁷ Lew Sapieha (1557–1633), kanclerz wielki litewski, hetman wielki litewski.

⁶⁸ Elżbieta Radziwiłłówna Sapieżyna (1583–1611), druga żona Lewa Sapiehy, córka Krzysztofa Mikołaja Radziwiłła „Pioruna”.

II. 2. Kartuzja w Berezie

Źródło: <https://www.wikiwand.com/pl/Bereza> (dostęp: 15.01.2023; domena publiczna).

bra, braci moich JM Pana Jana Stanisława Sapiehy marszałka Wielkiego Księstwa Litewskiego⁶⁹ jedenastego April i Jego Mości Pana Krzysztofa Mikołaja Sapiehy pisarza Wielkiego Księstwa Litewskiego⁷⁰ siedemnastego Augusta obserwowali *suffragiis* dusze ich ratowali pilno proszę. A z tych dóbr i majątności wyż pomienionych Bereza i Busiacz i wsi od Kosowa przyłączonych ode mnie fundowanych tak JM ksiądz Frater Joannes Hagen⁷¹ rector terazniejszy Berezynski i drugi ksiądz Casparus Kohelius⁷² procurator i po nich następujący przeorowie tego konwentu na odebranie tej fundacji dóbr zesłani spokojnie według dawnych praw granic

⁶⁹ Jan Stanisław Sapieha (1589–1635), marszałek wielki litewski, syn Lwa Sapiehy.

⁷⁰ Krzysztof Mikołaj Sapieha (1607–1631), syn Lwa Sapiehy.

⁷¹ Jan Hagen, kartuz, pierwszy przeor klasztoru w Berezie w latach 1649–1654.

⁷² Casper Kohelius, kartuz, drugi przeor klasztoru w Berezie w latach 1655–1666.

i używać wiecznie trzymając, dochody, prowenta wszelakie brać i na pożytek tych osób czternastu a nie mniejszej liczby zakonników konwentu przeze mnie fundowanego obracać bez żadnej tak ode mnie samego jako i successorów moich przeszkody mają i mieć będą. Plebanów do kościoła i popów w świętej unii będących *cum pleno jure patronatus post decessum meum* JM Ojcowie podawać i prezentować będą JM księdzu Biskupowi łuckiemu jako *ordinario ad confirmandos*. Administracją też tych dóbr na convent jako na tego ode mnie nadanych jako porządek wszystkich tamecznego conventu przy JM księdza przeora z reguły JM na wiecznie zostawać którego obligują, aby przestrzegał żeby wszystkie *census et proventus* na ozdobę kościoła, klasztoru i potrzeby braciej tam residujących obracane, a nie gdzie indziej alierowane były. W krzywdach jeśli, by jaka od kogo temu conventowi w dobrach ode mnie fundowanych teraz i na potym być pokazowały się tedy już *protectionis* po śmierci mojej Jaśnie Wielmożnemu Panu Pawłowi Sapieże wojewodzie witebskiemu⁷³, a po nim jego synowi starszemu⁷⁴ *quo deficiente sine maseula ad proximioem* z linii naszej po mieczu ma należeć. A ci wszyscy JM jako teraz tak i na po tym *ingremio ecclesia Romana* zostawać mają, za czym JM Ojcom osobliwie z ważniejszych fundacją obchodzących sprawach do najbliższego z linii naszej obrony i protectiey zostawać będzie. Warując i to tym funduszem moim jako tę majątność moją Bereza, Busiacz folwarki ze wszemi do nich należącymi i przyłączonemi nienaruszenie przy tym convencie jest ojców kartuzów zostawiają. Tak jest ojcowie Kartuzowie czterynaście osób zupełna a nie mniej jeśli census większej osób liczby za czasem *sufficierent* w tym konwencie zakonników obecnie rezydować wiecznemi czasy mają powinni będą nadają ten list mój fundacyjny zapis z pieczęcią i z podpisem ręki mojej.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Biblioteka Kórnicka 105, *Historiae centum Annorum Carthusiae Crucis prope Berezam in Lithuania*, 1748.

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, sygn. 7852.

Lietuvos mokslų akademijos vrublevskią biblioteka, F 43-5690: *Wizytacja kościoła i klasztoru kartuzów w guberni grodzieńskiej w powiecie prużańskim położonego o wiorstę od miasteczka Bereza 1830 r.*

⁷³ Paweł Sapieha (1609–1655), wojewoda wileński, hetman wielki litewski.

⁷⁴ Kazimierz Jan Sapieha (1642–1720), wojewoda wileński, hetman wielki litewski.

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, F 101-71.

Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника, F 103, Ddz. I, teka X, XI.
Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі ў г. Гродна: 1-6-1937, Odkrycie grobów Sapiehów
przy rozbiórce kościoła w Berezie, 1869, k. 43r-43v.

Vilniaus Universiteto Biblioteka, sygn. A-67 (70,71).

Źródła drukowane

Akty izdavaemye Vilenskoû Arheografičeskoû Kommissieû, t. 5, *Akty Brestskago i Gorodnenskago
grodskih „„ sudov”*”, Wilno 1871.

Volumina Legum, t. 5, wyd. J. Ohryzko, Petersburg 1860.

Opracowania

Baranowski A.J., *Między Rzymem a Wilnem. Magnackie fundacje sakralne w Wielkim Księstwie Litewskim w czasach kontrreformacji na tle polityki dynastycznej w Europie Środkowej*, Warszawa 2006.

Chodyński S., *Kartuzi w Polsce*, w: *Encyklopedia kościelna, podług Teologicznej Encyklopedji Wetzera i Weltego z licznymi jej dopełnieniami*, t. 10, red. M. Nowodworski, Warszawa 1877.

Czaplewski P., *Kartuzja kaszubska*, Gdańsk 1964.

Dziarnowicz A., *Kartuzja bereska jako memorandum Sapiehów: badania archeologiczne na terenie klasztoru*, „Podlaskie Zeszyty Archeologiczne” 2009, 5.

Dzięgielewski J., *Izba poselska w systemie władzy Rzeczypospolitej czasów Władysława IV*, Warszawa 1990.

Gapski H., *Rozwój zakonu kartuzów w Europie w czasach nowożytnych. Analiza struktur przestrzenno-czasowych*, w: *Christianitas et cultura Europae. Księga Jubileuszowa Profesora Jerzego Kłoczowskiego*, cz. 1, red. idem, Lublin 1998.

Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku, red. K. Lepszy, Wrocław 1953.

Jaroszuk J., *Radziwiłł Aleksander Ludwik Radziwiłł (1594–1654)*, PSB, t. 30, Wrocław 1987.

Kazimierz Leono Sapiegos archywo inventorine knyga (1647/1648 m.), oprac. D. Antanavicius, A. Baliulis, Vilnius 2014.

Kognowicki K., *Życia Sapiehów i listy od monarchów. Książąt i różnych panujących do tychże pisane*, t. 3, Warszawa 1792.

Nierzwicki K., *Biblioteki kartuzji kaszubskiej oraz jej konwentów filialnych w Berezie Kartuskiej i Gidlach*, Peplin 2001.

Piramidowicz D., *Feniks świata litewskiego. Fundacje i inicjatywy artystyczne Kazimierza Leona Sapiehy (1606–1656)*, Warszawa 2012.

Piramidowicz D., *Litewskie realizacje Wilhelma Richtera, gdańskiego rzeźbiarza epoki baroku*, w: *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, t. 4, red. W. Walczak, K. Łopatecki, Białystok 2003.

Podhorodecki L., *Dzieje rodu Chodkiewiczów*, Warszawa 1997.

Popowska M., *Rys dziejów kartuzji bereskiej 1648–1831*, „Ateneum Wileńskie” 13, 1938, 1.

Rachuba A., *Sapieha Kazimierz Leon (1606–1656)*, w: PSB, t. 35, Warszawa–Kraków 1994.

Rewieńska W., *Bereza Kartuska. Wybrane rozdziały z antropogeografii miasteczka*, Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego. Prace Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie, 8, 1934, 11.

- Rozań M., *Klasztor kartuzów w miasteczku Berezie. Mało znany zabytek Polesia*, „Tygodnik Ilustrowany” 1930, nr 2.
- Sapiehowie. *Materiały historyczno-genealogiczne i majątkowe*, t. 1–2, Petersburg 1890–1891.
- Sawicki M., *Stronnictwo dworskie w Wielkim Księstwie Litewskim w latach 1648–1655*, Opole 2010.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 1, Warszawa 1880–1914.
- Sosnowski B., *Geneza, rola i cechy preambuły w aktach prawnych*, „Zeszyt Studencki Kół Naukowych Wydziału Prawa i Administracji UAM”, 2016 (6).
- Wijuk-Kojałowicz W., *Herbarz szlachty Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Kraków 1905.
- Witkowski R., *Jerzy Schwengel (1697–1766) – przeor Kartuzji Kaszubskiej i dziejopis Kościoła*, Poznań 2004.
- Witkowski R., *Szkice z dziejów kartuzji bereskiej 1648–1831*, „Lituano-Slavica Posnaniensia. Studia historica” 7 (1996), 7, Poznań 1997.
- Witkowski R., Piramidowicz D., *Kościół i klasztor kartuzów w Berezie*, cz. 5, w: *Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej. Kościoły i klasztory dawnego województwa brzesko-litewskiego*, t. 2, Kraków 2014.

Abstract

Foundation document of the Carthusian church and monastery in Bereza issued by Kazimierz Leon Sapieha

Keywords: Casimir Leon Sapieha, Carthusians, Grand Duchy of Lithuania, Bereza, foundation

The Vilnius University Library is in possession copy of a foundation document for the Carthusians in Bereza. This document has been prepared in 1651. It was the first congregation of the Carthusian in Great Duchy of Lithuania. This was done by Kazimierz Leon Sapieha grant lithuanian vice-chancellors. This document was drawn up in Polish. Casimir Leon Sapieha founded this monastery in his estate near the river Jasiolda and equipped with numerous villages. In addition, the founder has equipped the Carthusian fathers with numerous library. The first prior was Jan Hagen. The intention of the founder was to create a Sapieha's family necropolis in Bereza. The communication maintained with the parent order led to the exchange of knowledge and experience. The foundation act presented is a source of knowledge about modern culture and society, but it is also a testimony to the history of the development of the eastern territories of the Polish–Lithuanian Commonwealth.